HET LEVEN VAN DE GEEST

INTERNATIONALE **PRIMEUR** VOOR HET EERST IN ÉÉN BAND

HANNAH ARENDT

ten have

TH_LevenGeest_C14_voorzijdeFOLIE.indd 1 09/02/2021 13:38

Het leven van de geest

Hannah Arendt

Het leven van de geest

Vertaald door Dirk De Schutter en Remi Peeters

th ten have

In *Het leven van de geest* zijn drie vertaalde boeken van Hannah Arendt gebundeld. *Denken* (2012) en *Willen* (2014) verschenen eerder bij uitgeverij Klement in samenwerking met uitgeverij Pelckmans; *Oordelen* verscheen in 2016 bij uitgeverij Klement.
Voor *Het leven van de geest*, de heruitgave in één band, schreven de vertalers een nieuw 'Woord vooraf'. Bovendien brachten ze een aantal tekstcorrecties aan.

Denken en *Willen* verschenen oorspronkelijk onder de titels *Thinking* en *Willing* in Arendts *The Life of the Mind*.
Copyright © 1971 by Hannah Arendt. Copyright © 1977, 1978 by Harcourt Inc.
Published by special arrangement with Houghton Mifflin Harcourt Publishing Company.

Arendts 'Over de politieke filosofie van Kant: Dertien colleges' uit *Oordelen* droeg oorspronkelijk als titel: 'Lectures on Kant's Political Philosophy'.
© 1982 by The University of Chicago.
Voor de andere hoofdstukken van *Oordelen* zie: 'Verantwoording: herkomst van de teksten' op p. 777

© Nederlandse vertaling: Dirk De Schutter en Remi Peeters/ Uitgeverij Ten Have, 2021
Postbus 13288
3507 LG Utrecht
www.uitgeverijtenhave.nl

Omslag Bas Smidt
Foto omslag: Hannah Arendt, New York 1944. Foto: Fred Stein (© Fred Stein Archive, fredstein.com)
Vormgeving binnenwerk Zeno Carpentier Alting
ISBN 978 90 259 0944 4
ISBN e-book: 978 90 259 0945 1
NUR 730

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Uitgeverij Ten Have vindt het belangrijk om op milieuvriendelijke en verantwoorde wijze met natuurlijke bronnen om te gaan. Bij de productie van het papieren boek van deze titel is daarom gebruikgemaakt van papier waarvan het zeker is dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid.

Inhoud

DE NALATENSCHAP VAN EEN GROOT DENKER 9
(Voorwoord bij de nieuwe editie)

DENKEN

GEDACHTELOOSHEID EN KWAAD 15
(Inleiding door de vertalers)

INLEIDING 31

I HET VERSCHIJNEN 49
1 De fenomenale aard van de wereld 51
2 Het (ware) zijn en het (loutere) verschijnen: de tweewereldentheorie 56
3 De omkering van de metafysische rangorde: de waarde van het oppervlak 59
4 Lichaam en ziel; ziel en geest 64
5 Verschijnsel en schijn 72
6 Het denkende ego en het zelf: Kant 75
7 De werkelijkheid en het denkende ego: de Cartesiaanse twijfel en de sensus communis 81

8 Wetenschap en gezond verstand; Kants onderscheid tussen verstand en rede; waarheid en betekenis (of zin) 91

II Mentale activiteiten in een wereld van verschijnselen 107
9 Onzichtbaarheid en terugtrekking 109
10 De interne oorlog tussen denken en gezond verstand 122
11 Denken en doen: de toeschouwer 135
12 Taal en metafoor 142
13 De metafoor en het onzegbare 156

III Wat zet ons aan het denken? 175
14 De prefilosofische vooronderstellingen van de Griekse filosofie 177
15 Het antwoord van Plato en zijn echo's 191
16 Het Romeinse antwoord 203
17 Het antwoord van Socrates 220
18 Het twee-in-één 236

IV Waar zijn we wanneer we denken? 253
19 "Tantôt je pense et tantôt je suis" *(Valéry): het nergens* 255
20 De bres tussen verleden en toekomst: het nunc stans 261
21 Postscriptum 274

Nawoord van mary mccarthy (uitgever) 279
Over de uitgave 282

WILLEN

IS ER EEN WEG, WAAR EEN WIL IS? 287
(Inleiding door de vertalers)

INLEIDING 295

I De filosofen en de wil 303
1 De tijd en de mentale activiteiten 305
2 De wil en de Moderne Tijd 315
3 De belangrijkste bezwaren tegen de wil in de filosofie na de Middeleeuwen 319
4 Het probleem van het nieuwe 325
5 De botsing tussen denken en willen: de tonaliteit van de mentale activiteiten 332
6 Hegels oplossing: de filosofie van de geschiedenis 338

II Quaestio mihi factus sum: de ontdekking van de innerlijke mens 353
7 Het keuzevermogen: proairêsis, de voorloper van de wil 355
8 Apostel Paulus en de onmacht van de wil 365
9 Epictetus en de almacht van de wil 376
10 Augustinus, de eerste filosoof van de wil 389

III De wil en het verstand 421
11 Thomas van Aquino en de voorrang van het verstand 423
12. Duns Scotus en de voorrang van de wil 437

IV Conclusies 463
13 Het Duitse Idealisme en de "regenboog van begrippen" 465
14 Nietzsches verwerping van de wil 476
15 Heideggers wil-niet-te-willen 492
16 De afgrond van de vrijheid en de *novus ordo seclorum* 518

OORDELEN

OORDELEN: DE KEERZIJDE VAN HET HANDELEN 549
(Inleiding door de vertalers)

HOE POLITIEK BEGRIJPEN? 571
De moeilijkheden van het begrijpen

FILOSOFIE EN POLITIEK 595

OVER MENSELIJKHEID IN DUISTERE TIJDEN 631
Gedachten over Lessing

OVER DE POLITIEKE FILOSOFIE VAN KANT 667
Dertien colleges

VERBEELDING 765
Seminarie over Kants Kritiek van het oordeelsvermogen

Verantwoording: herkomst van de teksten 777

Noten 779
Personenregister 831

Voorwoord bij de nieuwe editie

De nalatenschap van een groot denker

"Ik ben van mening dat ik geen filosofe ben ... Mijn beroep – als daarvan al sprake kan zijn – is politieke theorie", aldus een ietwat bedeesde, maar niet van haar stuk te brengen Hannah Arendt in het bekende interview met Günter Gaus uit 1964. Arendt heeft haar onvrede met de traditionele filosofie nooit onder stoelen of banken gestoken. Vanuit die onvrede klinkt haar ontkenning een filosofe te zijn wel aannemelijk. Tegelijk schuilt in die onvrede een levenslang engagement om de traditionele filosofie te vernieuwen en om op een radicaal andere manier als filosoof in de wereld te staan.

Jarenlang heeft Arendt zich geïnteresseerd voor wat de traditionele filosofie aanduidt met de term "vita activa", en dus ook voor politieke theorie, maar zeker vanaf 1965 is haar interesse uitgegaan naar mentale activiteiten – wat de traditionele filosofie aanduidt met de term "vita contemplativa". In haar denkweg heeft ze dus een tweevoudig spoor gevolgd. Het eerste spoor leidt naar *De menselijke conditie* (1958). Daarin ontwerpt Arendt een fenomenologie van de menselijke activiteiten – arbeiden, werken, handelen en spreken – die ze inzet als vertrekpunt voor de vraag naar de zin van het politieke. Het tweede spoor leidt naar *Het leven van de geest*, een fenomenologische studie van drie mentale activiteiten

– denken, willen en oordelen – die ze inzet als vertrekpunt voor de vraag naar de zin van het geestelijke leven. De zin van het denken ligt niet in het verwerven van kennis, noch in de verovering van de waarheid, maar in de nooit te beëindigen zoektocht naar betekenis. De zin van het willen ligt niet in het veroveren van heerschappij (over zichzelf of over anderen), maar in het stichten van vrijheid. De zin van het oordelen ligt niet in de allerindividueelste expressie van de allerindividueelste emotie, maar in het betrekken van de geest op de menselijke aangelegenheden en in het stichten van een gemeenschapszin.

Wie Arendts denkweg in zijn geheel overschouwt, merkt dat beide sporen dichter bij elkaar liggen dan het traditionele onderscheid *vita activa/vita contemplativa* doet uitschijnen. In dat verband is het zeer opmerkelijk dat Arendt zelf haar beide projecten uitdrukkelijk met elkaar verbindt en in het verlengde van elkaar legt. Ze doet dat aan de hand van een uitspraak van Cato de Oude, waarmee ze *De menselijke conditie* afsluit en *Het leven van de geest* opent: *Numquam se plus agere quam nihil cum ageret, numquam minus solus esse quam cum solus esset*. ("Nooit actiever dan wanneer hij niets doet, nooit minder eenzaam dan wanneer hij alleen is.") Hiermee wijst Arendt de traditionele tegenstelling tussen de vermeende rust van het contemplatieve leven en de hectische onrust van het actieve leven af, en onttrekt ze het leven van de geest aan de passiviteit en de eenzaamheid: denken voltrekt zich meer in het gesprek dan in het contemplatieve schouwen, denken is meer dialoog dan monoloog; de wil, die altijd verscheurd wordt door een gevecht tussen willen en niet-willen, kan zich alleen door te handelen uit deze verscheurdheid bevrijden; het oordelen geeft de tijdelijke terugtrekking uit de fenomenale wereld, die het denken eigen is, op, en zoekt, met de hulp van de verbeelding, naar een communiceerbaar en zoveel mogelijk veralgemeenbaar standpunt, van waaruit het zich uitspreekt omtrent de zin of onzin van wat zich in de wereld afspeelt.

Het staat buiten kijf dat Arendt voor deze gigantische onderneming inspiratie gezocht heeft bij Immanuel Kant. Er is niet alleen het wonderlijke biografische gegeven dat Arendt een groot

deel van haar jeugd heeft doorgebracht in Königsberg (het huidige Kaliningrad), geboorteplaats en levenslange woonplaats van de door haar zeer bewonderde filosoof van de Duitse Verlichting. In het al genoemde interview met Günter Gaus vermeldt ze als het ware terloops dat ze op veertienjarige leeftijd Kants *Kritiek van de zuivere rede* heeft gelezen. Bovendien beslist ze in 1924 om zich in te schrijven aan de universiteit van Marburg, een toenmalig centrum van neo-Kantianisme. Ten slotte speelt Kants kritische filosofie ook een belangrijke rol in het denken van haar twee leermeesters, Martin Heidegger en Karl Jaspers. Tegen die achtergrond stellen wij dat *Denken* kan worden gelezen als een commentaar op Kants *Kritiek van de zuivere rede*, *Willen* als een herwerking van zijn *Kritiek van de praktische rede*, en *Oordelen* als een vrije interpretatie van zijn *Kritiek van het oordeelsvermogen*. Met dien verstande dat Arendt, meer dan Kant, de pluraliteit, inherent aan de mentale activiteiten, beklemtoont en uitwerkt.

Denken herneemt Kants onderscheid tussen denken en kennen. Arendt stemt in met Kants kritiek op de metafysica, die meent het bestaan van God te kunnen bewijzen. Maar waar Kant zegt het weten te willen inperken om plaats te maken voor het geloof, wil Arendt plaats maken voor een denken, dat niet het bereiken van waarheid als einddoel stelt, maar de vraag naar zin en betekenis. In *Willen* neemt Arendt meer afstand van Kant: in haar analyse gaat het niet om de redelijke, goede wil, en al evenmin om het plichtsbesef, maar om de wil als vermogen van spontaneïteit, die een nieuwe reeks gebeurtenissen in gang zet – een mogelijkheid die Kant wel aanstipt, maar nauwelijks uitwerkt. *Oordelen* ten slotte verrast, omdat het Kants derde kritiek, die het oordeelsvermogen onderzoekt, leest als een politiek-theoretisch traktaat. Arendt kan het esthetische oordeel verruimen tot een politiek oordeel, omdat bij Kant zelf het esthetische oordeel geen louter subjectieve, individuele aangelegenheid is, maar de aanwezigheid van anderen veronderstelt. Kants stelling 'Het schone interesseert ons alleen als we in gezelschap vertoeven' vormt voor Arendt het vertrekpunt van een bezinning over het leven in gemeenschap.

Arendt onderwerpt de filosofie aan een nieuwe *Copernicaanse*

wending. "Niet de mens, maar mensen bewonen deze planeet. Pluraliteit is de wet van de aarde." Met deze zin, waarmee *Het leven van de geest* opent, brengt Arendt een omwenteling teweeg in de traditionele filosofie. Het accent verschuift van "zelf denken" naar "samen spreken", van "ik wil" naar "wij willen en wij kunnen", en van "het eenzelvige oordelen" naar het "oordelen op basis van een verruimd denken, dat zich in de standpunten van anderen verplaatst". Zo neemt Arendt afscheid van het Platoonse ideaal van de "eenzame, hooghartige wijze" en zijn ivoren toren. *Het leven van de geest* verdient een plaats in de galerij van de allergrootste filosofische werken.

Dirk De Schutter en Remi Peeters, november 2020

Opmerking bij de vertaling

Arendts eigen noten staan systematisch geordend achteraan in het boek. De met een asterisk aangegeven voetnoten zijn altijd afkomstig van de vertalers.

Het leven van de geest is het laatste hoofdwerk van Hannah Arendt. In dit boek ontvouwt ze haar ideeën over de mogelijkheden van de menselijke geest. Ze onderscheidt drie capaciteiten die iedereen bezit: denken, willen en oordelen. Tot haar dood bleef ze aan dit opus werken. Van het laatste deel, dat onvoltooid is gebleven, is hier het concept opgenomen. Dit is internationaal gezien de eerste editie die al het materiaal in één band samenbrengt. *Het leven van de geest* verdient een plaats in de galerij van de allergrootste filosofische werken.

Hannah Arendt (1906-1975) is een van de belangrijkste denkers over politiek en cultuur in de twintigste eeuw. Zij verwierf wereldfaam met werken als *De menselijke conditie* (1958) en *Eichmann in Jeruzalem* (1963).

www.uitgeverijtenhave.nl

9 789025 909444